

D'ALIATS A ENEMICS

ANTECEDENTS DE LA GUERRA DEL FRANCES EN EL PRINCIPAT DE CATALUNYA

(Recopilació dels fets històrics considerats com antecedents immediats al esclat de la insurrecció de Catalunya)

A principis de 1808, en plena segona guerra contra la Gran Bretanya¹, a la frontera rossellonesa es concentraven les unitats franceses i italianes que formarien el Cos d'Observació dels Pirineus Orientals, que sota el comandament del general de divisió Philippe Guillaume Duhesme es devia desplaçar al nord de la península, fins la línia de l'Ebre, tal com s'estipulava en el Tractat de Fontainebleau².

Aquesta maniobra era molt característica de l'època, consistia en situar un exèrcit en un teatre d'operacions amb finalitats dissuasòries. Era una forma de donar suport a una potència aliada, en aquest cas el Regne d'Espanya; inicialment era un exèrcit no combatent, impedeix a l'enemic potencial, en aquest cas el desembarcament de tropes de la Gran Bretanya en les costes mediterrànies, avançar i ocupar posicions, i si la situació política es deteriora, intervindrà activament a les ordres de les autoritats locals.³

El general Duhesme comptaria, per complir la seva missió, amb dues divisions d'infanteria, una de francesa comandada pel general Chabrán i una d'italiana⁴ comandada pel general Lechi; una divisió de cavalleria formada per una brigada francesa i una d'italiana, així com l'artilleria reglamentaria.⁵

El dia 9 de febrer entra per la Jonquera el general Duhesme al front del primer contingent de tropes del seu Cos d'Observació, la divisió italiana de Lechi, deixa de costat la plaça forta de Figueres i el dia 10 arriben a Girona, son rebuts per Don Joaquín de Mendoza, governador del Corregiment⁶ i, reben allotjament i atencions. Per arribar a la capital catalana, agafen el camí de la costa, i el dia 12 arriben a Mataró, son rebuts pel seu corregidor, Don Antonio de Coupiny i l'Ajuntament, reben subministraments i allotjaments mentre el general Duhesme

---

¹ Recordem que el Regna d'Espanya declarà la guerra a la Gran Bretanya el 12 de desembre de 1804 i que el 4 de gener de 1805, signa un tractat d'ajuda naval i militar amb Napoleó, en el seu projecte d'invasió d'Anglaterra.

² Signat el 27 d'octubre de 1807, i consistia en la invasió hispano-francesa de Portugal i l'annexió de part del seu territori al Regna d'Espanya.

³ "Cos d'Observació", veure definició a "Enciclopèdia del arte de la Guerra" del tinent general Antoni Martínez Teixidor. Planeta 2001.

⁴ Encara que coneguda com a divisió italiana, estava formada per unitats del Regne d'Itàlia del Nord i del Regne de Nàpols.

⁵ Per veure l'ordre de batalla del Cos d'observació dels Pirineus Orientals, consultar el meu anterior article "Exèrcit Imperial a Catalunya"

envia un correu dirigit al capità general de Catalunya, comunicant-l'hi les seves intencions d'arribar fins a Barcelona. Una vegada obtingut el vist i plau de la màxima autoritat militar del Principat, el dia 13 surten de Mataró, i per la tarda comencen a arribar a Barcelona la columna formada pels 5.427 homes de la divisió italiana d'infanteria i la brigada de cavalleria italiana, essent rebuts pel propi Ezpeleta⁷ i pel corregidor de l'ajuntament de Barcelona Don Carlos de Witte, seguint les ordres rebudes del govern de Madrid.

Aquestes ordres foren trameses, en nom de Godoy, pels generals i caps de l'Estat Major Don Antonio Samper i Don José Navarro, per carta el dia 3 de febrer a l'encara capità general comte de Santa Clara (Ezpeleta, que havia de substituir-lo com a capità general, havia arribat a Barcelona el dia 11, però no va prendre possessió a l'Audiència fins el dia 15), i li donaven instruccions precises per tal que deixés entrar els francesos a Catalunya, sense que passessin, però, a la resta d'Espanya.

El general Duhesme va ser allotjat a la mansió del marquès de Vil·lel, regidor degà de l'Ajuntament, el general Lechi, a casa del ric comerciant Francisco Gomila, i la tropa, als quarters habilitats amb aquesta finalitat a Sant Agustí, Barceloneta i Estudis. Fins i tot la noblesa barcelonesa va assistir a una festa de germanor celebrada a casa del marquès de Vil·lel.

El mateix dia 13, un altre contingent del Cos d'Observació, la brigada de cavalleria francesa del general Bessières, arriba a Mataró i s'hi està fins el dia 25, que surt cap a Barcelona.

El general Ezpeleta tenia sota el seu comandament; de guarnició a Barcelona, el 1r. i 2n. batalló del regiment de *Reales Guardias Españolas*⁸, el 2n. batalló del regiment de *Reales Guardias Valonas*, el regiment d'infanteria de línia *Extremadura* i el regiment de cavalleria de línia *Borbon*; en la guarnició de Girona, el regiment d'infanteria irlandès *Ultonia* i, a Tarragona, la plana major i un batalló del regiment d'infanteria suïss Núm.1 *Wimpffen*; aquest regiment tenia destacaments a Barcelona, Lleida, Tortosa, Montblanc, Cornudella, Tàrrrega i Igualada. També comptava amb el regiment d'artilleria Núm.1 *Barcelona*, amb destacaments a Girona, Figueres, Roses, Hostalric, Tarragona, Tortosa, Lleida, Cardona, Berga, Seu d'Urgell, Puigcerdà, Coll de Balaguer i Torre de Salou. Amb un total de 11.423 homes.

El dia 29 de febrer a Barcelona, i després de la revista de tropes italianes a l'Esplanada, el general Lechi amb els seus homes s'instal·len a la Ciutadella. El 20 de març, seguint ordres de

---

⁶ Tenia les funcions de governador polític i militar de tot el corregiment de Girona

⁷ José Ezpeleta y Galdeano, primer comte d'Ezpeleta de Beire. (Pamplona 1740 - Madrid 1823) Fou governador de Cuba (1785 - 1789) i virrei de Nova Granada (1789 - 1797). President del Consell de Castella, fou nomenat Capità General de Catalunya a principis de 1808. Càrrec que ocupà fins el 13 de setembre de 1808. Empresonat l'abril de 1809 i dut a França. Alliberat en finir la guerra (1814), fou nomenat Capità General de Navarra.

⁸ Possible discrepància en el nombre de batallons de *Reales Guardias Española*. Segons el *Servicio Historico Militar*, era el 3r. Però segons Philippe Borreill en *L'armee espagnole 1808 - 1814*, eren el 1r. i el 2n. que formaven part de la guarnició de Barcelona a principis del 1808.

Madrid, Ezpeleta accepta també, la seva instal·lació en el castell de Montjuïc- el brigadier don Mariano Alvarez de Castro n'era el governador- , a les Drassanes i els polvorins.

Els serveis d'armes, guàrdies i retens a la ciutat de Barcelona, els feien conjuntament soldats de la guarnició espanyola i les tropes italianes del Cos francès.

El 19 de març és produïx el cop d'estat d'Aranjuez, després del seguit d'aldarulls populars contra Godoy. Pressionat pel grup de nobles "fernandinos" i amb el suport de la *Guardia de Corps*, el rei Carles IV abdica, per la força, en el seu fill el príncep d'Astúries, que és proclamat rei com a Ferran VII. Godoy és empresonat.

El dia 27 de març⁹, a Cervera hi ha agut importants aldarulls que ha dut a la crema en públic d'uns retrats de Godoy. Capitanejats pels estudiants i amb la col·laboració de bona part de la població, mogudes per *"les extorsions que havien comès els cobradors del delme, la manca d'ocupació de molts treballadors i l'estat d'efervescència existent"*

A finals de març¹⁰, els 5.467 homes de la divisió francesa del general Chabrán passa la frontera pirenaica, per incorporar-se al Cos d'Observació de Duhesme, i així completar els seus efectius. De camí cap a Barcelona deixa, en el castell de Figueres, un batalló del 2n. regiment d'infanteria de línia, sota les ordres del coronel Piat - 562 homes -, per assegurar les comunicacions amb la frontera francesa. Agafa el camí de la costa i el dia 6 d'abril arriba a Arenys de Mar i deixa un batalló, que rep allotjament i proveïments, però a la matinada apareixen dos soldats morts violentament. El comandant del batalló practica una investigació que no dona cap resultat i aquella nit surt tot el batalló cap a Mataró¹¹.

Mentrestant, el general Duhesme envia al capità d'enginyers Laffaille, acompanyat d'un oficial espanyol, de visita i inspecció a les places fortes de Lleida, Cardona, Berga, Puigcerdà i la Seu d'Urgell. Durant l'estada a Lleida el poble s'esvalotà i un grup d'exaltats volgué assaltar l'alberg on s'aixoplugava. Gràcies a l'actitud enèrgica del mariscal de camp Josep Heredia, corregidor de Lleida, finalment pot mantenir l'ordre.

A mitjans de maig, les autoritats corregimentals reben els bans de la *Junta Suprema del Reyno*, que donen compte dels fets del 1 i 2 de maig a Madrid provocats *"por un corto número de personas inobedientes a las leyes"* i recomanen ordre, quietud i amistat amb els francesos.

---

⁹ Els dies 17 i 18 de març ha ocorregut el "Motin de Aranjuez", cop d'estat contra Carles IV i proclamació de Ferran VII, amb el suport passiu de les tropes de Murat.

¹⁰ En el "Libro de Actas del Ayuntamiento" Archiu Municipal de Girona, consta que el dia 29 de març son rebudes dues divisions franceses. És deu referir a dues brigades, la denominació de les unitats militars de cada país no corresponien i, per exemple en l'exèrcit espanyol, un regiment era anomenat cos.

¹¹ J.M.Pons i Guri en el seu "Diari d'uns anys de guerra (1808-1814)" dona notícia d'aquests fets, però no aclareix si les víctimes ho foren per una baralla de taverna o per una acció antifrancesa.

Aquesta notícia junt amb la dels esdeveniments de Baiona, foren rebudes en al Principat amb una tranquil·litat aparent. Sembla que la política de col·laboració, moderació i confiança practicada pel capità general de Catalunya amb l'exèrcit imperial, motivà a Murat, el gran duc de Berg i regent del Regne d'Espanya des del 4 de maig, a derogar per decret de 21 de maig, la reial resolució de Felip V de 26 d'octubre de 1715 que prohibia als catalans la possessió d'armes¹².

Un altre gest de col·laboració dels oficials imperials es va traduir en la donació de l'equivalent d'un dia de la seva paga als aturats, com van fer Duhesme, Chabran, Schwarts i el mateix cònsol francès a Barcelona Mr. Grasset de St. Sauveur, que van recaptar 28.600 rals amb aquesta finalitat.

Mentre, que a Baiona Napoleó intenta reunir una assemblea de diputats espanyols, entre ells el físic català Josep Garriga i Buach, per redactar un text constitucional; en el interior del Regne els "*centros de conspiración*" formats per elements decidits del partit "*fernandino*", s'ocupaven d'atreure al seu bàndol a l'estament militar i al poble.

Per un costat podem considerar la insurrecció del 1 i 2 de maig a Madrid, com a promoguda per un grup de conspiradors impacients "decidits a aixecar el poble contra els francesos", però per un altre costat, no queda clar, ni els promotors ni les motivacions que portaren als fets del 1 i 2 de maig a la capital del regne. Però tot apunta que fou promoguda pel partit "*godoyista*", motivats pel trasllat a Baiona del depositat Carles IV, la seva dona i del propi Godoy.

La publicació a "*La Gaceta de Madrid*" del dia 20 de maig de 1808, de la notícia de la renúncia al tron per part de Ferran VII i el seu retorn al seu pare; la posterior cessió de Carles IV dels drets al regne d'Espanya a favor de Napoleó, i el nomenament per l'emperador de Josep, com a rei d'una nova dinastia, en resum, de la successió de fets ocorreguts a Baiona, fou el detonant de l'esclat de la revolta popular i de l'aixecament de la majoria de l'exèrcit espanyol.

El moviment insurreccional té èxit a La Corunya, Valladolid, Sevilla, Cartagena, València i Saragossa, que actuaren com a punts centrals de la revolta, estenent-se aquesta com una taca d'oli.

Per la seva influència, mirem amb una mica de detall, els fets ocorreguts en els punts revoltats més propers a Catalunya.

A Cartagena, el dia 23 de maig, amb un ambient tens, degut als rumors que la flota de

---

¹² Napoleó recrimina la decisió de Murat " es tenia que aprofitar els fets de Madrid per desarmar, en lloc d'estimular l'armament".

Cartagena, fondejada a Maó, tenia que incorporar-se amb la francesa a Tolò, per una nova expedició a Egipte; la lectura publica de la "*Gaceta*" del dia 20, a la *Casa de Correos*, provocà importants aldarulls i és repartiren escarapel·les. Els manifestants és dirigeixen a la Maestranza, on oficials d'artilleria i de marina faciliten armes i munició. Al moviment insurreccional si sumen ràpidament les tropes de guarnició, els regiments de *Castilla* i *València*; el suís de *Traxler* i un batalló d'infanteria de marina, que aviat és fan amos de la ciutat. El capità general del Departament, don Francisco de Borja, és destituït i després assassinat. El consol de França és té que refugiar en un vaixell danès. És forma una Junta i com a governador militar és nomenat el coronel del regiment de *València*, el marquès de Camarena la Real i com a cap del Departament marítim, al tinent general de l'Armada don Baltasar Hidalgo de Cisneros.

A Múrcia, el dia 24, en tenir noticia dels fets de Cartagena, l'Ajuntament amb el capítol eclesiàstic i la noblesa resident a la ciutat, proclamen a Ferran com a únic rei legítim d'Espanya i formen un a Junta Suprema de la província, sota la presidència del comte de Floridablanca i el comandament militar, al mariscal de camp don González de Llamas, antic coronel de milícies.

A València, el moviment insurreccional fou preparat pels germans don Manuel i don Mariano Bertrán de Lis i el primer tinent del regiment *de Saboya*, don Vicente González Moreno, que venien pagant vuit rals diaris a "*un crecido número de valientes que debían acudir a la capital al momento que se les avisase*"¹³. El matí del dia 23 de maig, a la plaça de les Passes, és fa lectura publica de la *Gaceta* del dia 20, davant d'una gran multitud i en acabar la lectura, el lector trenca el periòdic i crida "*¡Viva Fernando VII y mueran los franceses!*", crit respost amb entusiasme per la multitud, que ja en forma d'aldarull i atropelladament és dirigeixen a Capitania General, capitanejats pel franciscà P. Juan Rico i l'advocat don Manuel Cortes. El capità general, comte de la Conquista, després de moltes dubtes i vacil·lacions, accedeix a la proclamació de Ferran VII i formar un exèrcit amb tots els homes útils de setze fins a quaranta anys, sota el comandament del comte de Cervellón. La conducta ambigua del capità general, fa decidir el dia 24, apoderar-se de la ciutadella i armar al poble. Formen una Junta, en la que quedaren representades totes les capes socials, que ràpidament declara la guerra a França i entra en negociacions amb el govern britànic, a traves del capità d'un bergantí angles, fondejat a prop de la costa. Però els aldarulls continuaren, el resultat fou sagnant, amb l'assassinat del baró d'Albalat i de la matança de 330 súbdits francesos, residents de molt temps a la ciutat, fet ocorregut la nit del 5 al 6 de juny per la multitud encapçalada pel canonge don Baltasar Calvo.

I a Saragossa, el complot insurreccional¹⁴ fou preparat pel jove brigadier don José Rebolledo de Palafox, els comtes de Sástago i Cabarrús, el conseller don Benito Ramón Hermida i els germans don Antoni i don Jerónimo Torres¹⁵; i al pagès de la parròquia de Sant Pau, Mariano Cerezo, i Jorge Ibor del raval com a agitadors populars.

El dia 24, una munió de gent és reuneix en front de la Casa del Correo, per llegir les notícies de la Gaceta del dia 20. La lectura fou seguida per un gran aldarull i el practicant de cirurgia Carlos González, fou el primer en col·locar-se en el barret, l'escarapela vermella, "*cuya operación imitaron otros que iban prevenidos*". La multitud, capitanejats per Carlos González i pel pagès José Núñez és dirigeixen cap a la Capitania General, que és assaltada sense oposició de la guàrdia. Els assaltants exigeixen al general Guillelmi que lliuri les armes i munició emmagatzemades en el castell de la Aljafaría. Les dubtes del capità general, fan perillar la seva vida, però la intervenció dels germans Torres, pot calmar els ànims, i convencen al general Guillelmi, per el lliurament del material bèl·lic exigint per els revoltats. Aquest lliura al poble revoltat, vint-i-cinc mil fusells i vuitanta canons, amb la corresponent munició i impedimenta, quedant ell mateix presoner en el castell.

El dia 25, és reuneix l'Ajuntament i el Real Acuerdo, presidits pel tinent general don Carlos Mori, substituït de l'arresta't general Guillelmi. Cap dels reunits vol capitanejar la revolta. El poble armat i guiats per Ibor, proclama a Palafox com a capità general d'Aragó el dia 26.

Per la tarda del dia 27, Palafox és reuneix amb les autoritats i representants de totes les classes socials i acorden: la convocatòria de Corts, el nomenament d'una Junta Militar, la formació de "tercios" i la publicació d'un manifest, redactat per Cabarrús, en el que, per guanyar temps, no es parlava de resistir als francesos i si de la justificació d'armar al poble, per qüestions d'ordre públic. Però el dia 31 en conèixer les revoltes d'altres províncies, fa precipitar els esdeveniments, públicament es fa responsable de la seguretat de Ferran VII a Napoleó, i proclamaren rei d'Espanya al net de Carles III, l'arxiduc Carles.

El dia 9 de juny es reuneixen a la casa consistorial de Saragossa, les Corts Aragoneses, amb assistència de quatre braços,- l'eclesiàstic, el noble, els hijosdalgos i el poble -, també assistiren representants de la ciutat de Lleida i Tortosa. En l'assemblea és proclamat Ferran VII, aprovar totes les disposicions dictades fins al moment per Palafox i confirmar-lo com a Capità General i governador militar i polític del Regne d'Aragó.

En aquells moments en el Principat, les tropes franceses del Cos d'Observació estaven desplegades de la següent manera: la 1ª divisió (general Chabrán), amb un batalló destacat a Figueres i la resta acantonada entre Badalona i Mataró; la 2ª divisió (general Lechi) aquarterada a Barcelona (la Ciutadella i Montjuïc); la brigada de cavalleria francesa, a

---

¹³ Segons les versions de Toreno, Lafuente i Artola.

¹⁴ Segons Arteché, Serrano Montalvo i Alcaide Ibierca, "Historia de los sitios de Zaragoza"

¹⁵ Caps del "Cuerpo de fusileros de Aragón"

Barcelona i la italiana repartida entre Hospitalet i Sans.

Insurrecció civil i militar a Catalunya.

El dia 23 de maig, a la ciutat de Barcelona, es fixen a les cantonades el ban que dona notícia dels fets de Baiona: la renúncia al tron de Ferran VII a favor de Carles IV, el seu pare i, que aquest fa cessió de la corona a favor de Napoleó Bonaparte, i que nomena al seu germà Josep, rei d'Espanya i de les Índies. El dia 24, es produeixen alguns aldarulls, amb l'estripada dels bans, cosa prohibida per llei, però l'ordre fou ràpidament imposat per la guarnició hispano-francesa.

Els francesos van culpar els frares de donar suport als sediciosos i el dia 27 van ordenar l'escorcoll d'esglésies i convents en busca d'armes.

El dia 28 de maig de 1808, en tenir notícia de la triomfant revolta de la ciutat de Saragossa, s'inicia el moviment insurreccional a la ciutat de Lleida. El famós Sagrament de Lleidatans¹⁶ en que es va jurar odi als francesos i es reconegué Ferran VII com únic Rei d'Espanya. Això ho comunicaren el mateix dia a Vic, Manresa, Tarragona i Tortosa, perquè adoptessin una decisió semblant.

L'ajuntament de Tortosa, presidit pel governador civil i militar Santiago de Guzmán y Villoria, restava fidel al govern de Madrid, amb l'oposició del diputat del comú Antoni Cid, que és mantenia partidari de Ferran VII. La tarda del dia 29, la notícia que tropes franceses passarien cap a València, originà la revolta popular. El dia 30, els tortosins revoltats fan el jurament sacramental davant la Mare de Deu de la Sinta, es crea la Junta de Salvació i Defensa que envià immediatament una columna de voluntaris a ocupar el castell de Sant Jordi del Coll de Balaguer per impedir el pas de les tropes napoleòniques. Les relacions de la nova Junta i l'ajuntament foren molt tenses des de l'inici.

El dia 31, a la ciutat de Barcelona, una discussió entre un paisà i un gastador napolità¹⁷ acaba amb el primer ferit, cosa que provoca un gran aldarull i la mort del soldat (esbocinat, segons escrits de l'època), el restabliment de l'ordre, fou contundent i sagnant i, origina la publicació de la ordre del dia 1 de juny, que per la seva importància, reproduïm:

"I.- Los corrillos de gente están prohibidos severamente. En caso de alboroto o de resistencia a patrullas, sean francesas o españolas, se tocara generala, las tropas se retirarán a sus cuarteles, los ciudadanos y habitantes a sus casas o a las de sus amigos más inmediatos, y después de tres tiros de cañon de la bateria de Atarazanas, toda gente que se encontrase en

---

¹⁶ Institució armada d'autodefensa formada per la unió de diversos pobles o particulars. El nom de sagramental es refereix al jurament que ratificava aquella germanat. A partir del segle XVI fou substituït gradualment pel sometent.

las calles y plazas públicas será dispersada con tiros de fusil, de metralla y cargas de caballería.

II.- Toda casa de donde se hubieren arrojado o tirado fusilazos sobre tropas francesas o españolas, donde se hubiere asesinado algún francés, o bien se diere asilo al asesino, será destruida, preso su dueño o cabeza y tratado como culpable.

III.- Todo sujeto indistintamente, que hubiere asesinado a individuo del ejército francés o bien que se le encontrase con fusil y cartuchos con bala, será juzgado por una comisión militar y pasado por las armas sin demora.

IV.- Todo pueblo grande o chico que se atreva a levantarse, será privado de sus privilegios y desarmado, y si en él se derramase la sangre francesa, será quemado, y sus autoridades que no habrán contenido la turbulencia serán juzgados criminalmente.”

Aquí podem enllaçar amb el meu article “Primeres accions armades”

Arenys de Munt, març 2007
Gustau Adzerias i Causi

---

¹⁷ *Del regiment de Vélites de la guàrdia a peu.*